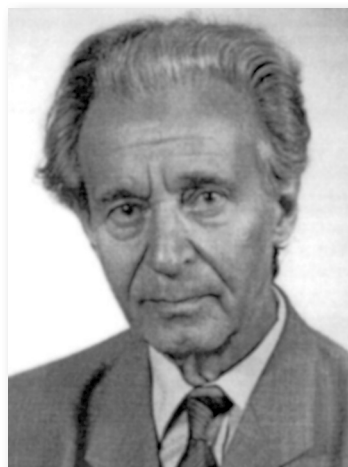

Постаті

С

Микола Неврлий (Мікулаш Неврлі) народився 15 листопада 1916 р. Чеський і словацький літературознавець, критик, бібліограф, україніст. Доктор славістики. Іноземний член Національної академії наук України (з 2003 р.)

Автор книжок “Безсмертний Шевченко” (1954), “Í. Franko — ukrajinský básnik revolucionér” (1957), “T. Ševčenko — revolučný básnik Ukrajiny” (1960), “Ukrajínica slovaca. Bibliografia. 1945–1964” (1965), “Українська радянська поезія 20-х років. Мікропортрети в художніх стилях і напрямках” (1991), “Олександр Олесь: Життя і творчість” (1994), “Минуле й сучасне: збірник слов’язознавчих праць” (2009) тощо. Редакція журналу щиро вітає автора зі славним столітнім ювілеєм і зичить йому міцного здоров’я.

Іван Дзюба

НАШ ВЕЛИКИЙ ДРУГ МІКУЛАШ НЕВРЛІ

Ім'я Миколи Неврлого (Мікулаша Неврлі) добре відоме в колах українських літераторів і зацікавлених читачів.

Авторитетний у Словаччині й Чехії вчений-літературознавець, колишній співробітник Інституту світової літератури Словацької академії наук, він пов'язав свою творчу долю зі слов'язознавством, а насамперед із вивченням української літератури, якій присвятив низку праць українською, словацькою, чеською, німецькою, англійською мовами і яку невтомно популяризував у Словаччині, Чехії й усьому слов'янському світі.

Значна частина наукових розвідок М. Неврлі (але далеко не всі) зібрана в книжці: Неврлий Микола. Минуле й сучасне. Збірник слов'язознавчих праць. – К.: Смолоскип, 2009. – 952 с. А тим часом з'являються нові й нові публікації невтомного дослідника.

У великому українознавчому (ширше – слов'язознавчому) доробку Миколи Неврлого можна вирізнити чотири головні масиви досліджень.

Перший – розвідки з української класичної літератури (І. Котляревський, Т. Шевченко. І. Франко, Леся Українка, Панас Мирний). Тут я особливо наголосив би на його порівняльному аналізі національно-романтичного культурного й літературного відродження в Чехії, Словаччині й Україні кінця XVIII – початку XIX століть. На думку дослідника, виведену із численних коректних зіставлень, – за багатьох схожих рис і умов, відмінність полягає в тому, що в Чехії й Словаччині культурний рух почався з наукових, насамперед філологічних, розвідок, а вже потім прийшли поезія й белетристика, тоді як в Україні рушієм відродження стала художня література – в особі І. Котляревського, що мало своє

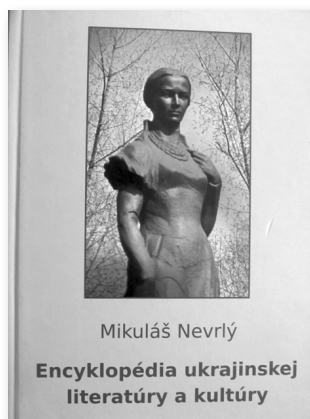
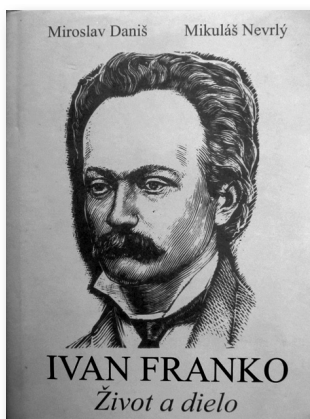
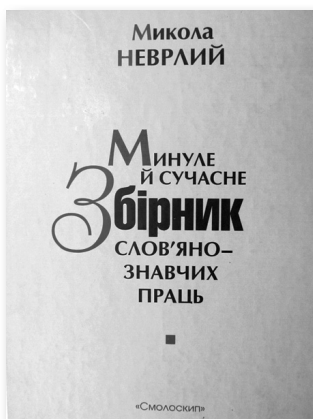
пояснення в особливостях історичного і культурного розвитку, та й обставинах політичного порядку. Ці думки М. Неврлі розвиває, зокрема, й у статті “Перший етап українського та словацького національного відродження в минулому столітті” (“Науковий збірник Музею української культури у Свиднику”, №14). Проблема національно-культурного відродження розглядається в контексті європейського просвітництва й преромантизму, їхніх відлунь у “будителів” західних і південних слов’ян та, по-іншому, в Росії, у пов’язанні з різними відмінами слов’янофільства й панславізму. Здається, уперше в літературі про Котляревського його “Енеїду” зіставлено з героїко-комічними творами словацького і чеського класицизму – поемою Богуслава Табліца “Зузана Вавилонська” (1803) та оповіданням Антоніна Пухмаєра “Храм Гнидський” (1804) і “Девіною, поемою смішно-героїчною” (1805) Шебастьяна Гневковського.

Особливо слід відзначити аналіз М. Неврлім місця Т. Шевченка в тогочасному слов’янському світі, принципової відмінності його “слов’янської ідеї” від ідей російських слов’янофілів (або й панрусистів) тощо, натомість його близькості до “будителів” західного слов’янства. Сюди ж можна зарахувати і його розвідки на теми світоглядних і літературних українсько-чесько-словацьких взаємовпливів: “Словацька рецепція Кирило-Мефодіївського братства і слов’янська програма словаків” (“Сучасність”, 1997, №6), “Штур і Україна” (“Сучасність”, 2006, №1), “Рецепція Гуса в українській літературі” (“Дукля”, 2003, №1).

Цікавить його й ширший світовий контекст української класики (Сковорода, Шевченко, Франко, Леся Українка, Панас Мирний); тут М. Неврлі показав добру компетенцію у володінні сучасною компаративістською методологією. Зокрема, новим і трохи “несподіваним” для українського літературознавства був його погляд на роман Панаса Мирного “Повія”, до інтерпретації якого він залучив широке коло аналогій із європейських літератур.

Характерним для М. Неврло є й інтерес до етичного виміру змісту літературних творів та особистості мистця (дослідження “Тема братовбивства в українській літературі”, “Шевченковий ідеал поета”, “Шевченко й сумління письменника”).

Другий масив текстів М. Неврло – численні розвідки та публікації з української літератури та літературознавства 20-х років ХХ ст. (того, що дістало назву “розстріляного відродження”). У Радянській Україні ця тема довгий час була предметом фальсифікацій або й табу, і тільки окремі дослідники в діаспорі могли справді по-науковому вивчати її. Невтомно працював над нею й Микола Неврлі, використовуючи наявність у Чехо-Словащині великого джерельного матеріалу (нагромадженого українською еміграцією

Обкладинки останніх книжок М. Неврло: М. Неврлі: Минуле і сучасне (Київ, 2009); М. Неврлі – М. Даніш: Іван Франко. Життя і творчість (Пряшів, 2009); М. Неврлі: Енциклопедія української літератури і культури (Сладковічово, 2014).

у 20-30-і роки) та набагато сприятливіші, ніж у нас, умови друкування. (Хоча й не завжди й не в усьому сприятливі. Зокрема, у листі до мене від 30 грудня 2000 р. Микола Ярославович, надсилаючи мені свою статтю “Slovanstvo a dpešok”, журналіст нарікає на те, що редактор братиславської газети “Slovo” на власний розсуд вилучив кілька абзаців із критикою панрусизму в давній і новій політиці Росії – і подає відновлений текст: скорочення промовисті!).

Публікації Неврлі 60 – 80-х років напівлегально проникали в Україну, мали тут популярність і впливали на літературознавчу думку. Хотілося б відзначити особливу заслугу М. Неврлого у вивченні й популяризації у слов'янському світі поезії київських неокласиків та українського поетичного авангарду 20-х років (зокрема футуризму), у розробці власної версії літературних течій, структурного моделювання літературного процесу цієї доби. Останнє важливе ще й із методологічного погляду: М. Неврлий був піонером застосування структурного аналізу до української поезії 20-х років.

Третій великий масив літературознавчої продукції М. Неврлого – його численні дослідження з українсько-чеських та українсько-словацьких літературних зв'язків. Про ці зв'язки він говорив і пишучи про класиків нашої літератури, але тут маємо зосередженість на спеціально окресленій тематиці. Характерна риса цих досліджень – не лише скрупульозний фактографізм, а й коректність типологічних зіставлень, а також обґрунтованість і тактовність у висвітленні історико-політичного тла культурних процесів. Помітним є і його внесок у студії літературного життя Закарпатсько-Пряшівського регіону, і це нині набуває особливої ваги з огляду на спроби посягти сумніви в українських основах цього життя. Не можна не згадати й того, що М. Неврлий був ініціатором видання українською мовою славетного “Ітнераріуму” Д. Крмана, яке забезпечив добрим науковим коментарем.

Нарешті, *четвертий* масив україністичної продукції Миколи Неврлого – це його зразкові з усіх поглядів видання творів “проскрибованих” українських поетів ХХ століття – Б.-І. Антонича “Перстень молодості” (1966), Д. Фальківського “Ранені дні” (1969), Є. Маланюка “Земна Мадонна” (1991), О. Ольжича “Цитаделя духа” (1991), М. Ситника “Катам наперекір” (1998). Ці комплексні видання (художні твори, літературно-критичні статті й публіцистика, спогади, бібліографія, фотоматеріали та ін.) можуть бути зразком наукової та видавничої культури – насамперед завдяки самовідданій праці М. Неврлого як збирача-джерелознавця, упорядника, дослідника, коментатора. Вони стали радістю для нашого читача, класичним здобутком для нашої культури й літературознавства. Тематично до цих видань можна зарахувати також упорядковану М. Неврлим антологію українських поетів пражської школи “Муза любові й боротьби”, видану в Києві 1995 року. Характерно, що творчість поетів політичної еміграції М. Неврлі також розглядає в європейському контексті – за приклад може правити стаття “Махар і Маланюк” (“Дукля”, 1996, №2).

Особливе місце не лише в дослідницьких інтересах, а, можна сказати, і в усьому творчому житті нашого автора посідає постать Олександра Олесь. Микола Неврлий знав його особисто – у його емігрантському побуті, переживав його долю, розумів драматизм його вибору (власне, вимушеного, зумовленого історичними обставинами), – і це надавало емоційності й моральної зобов'язливості науковому інтересові до творчості одного з найяскравіших українських поетів початку ХХ ст., людини, яка символізувала і гідність, і трагедію української демократичної інтелігенції.

Не одне десятиліття колекціонував М. Неврлий твори О. Олесь, нагромаджував архівні та джерельні матеріали, студіював літературу про мистця, публікував власні розвідки. І природно виникла потреба узагальнити все напрацьоване в монографії “Олександр Олесь. Життя і творчість” (1994). Це ґрунтовна професійна праця, що поєднує вичерпне володіння матеріалом з артистичністю його інтерпретації, жвавий особистий спогад – зі

строгою документальністю, узагальнені характеристики Олесевої поезії – зі скрупульозним аналізом засобів версифікації тощо. Про Олександра Олеса написано вже багато, зокрема (після кількадесятилітньої перерви) – за останні роки й у самій Україні. Автор, як і годиться поважному дослідникові, не оминає жодної скільки-небудь значної публікації. Але саме його праця стала свого роду підсумком роботи кількох поколінь літературознавців і дала відчутний стимул новим студіям – силами наукової молоді.

М. Неврлий нерозривно пов'язаний з українською літературою не лише “академічно”, своїми працями, а й особисто. Він зустрічався, спілкувався, листувався майже з усіма визначними українськими літераторами, починаючи ще з передвоєнних часів, – і в Чехо-Словаччині, і в підрадянській Україні, і в Україні незалежній. Тому його численні образки, есеї та спогади про багатьох творців українського письменства мають не лише інтерпретаційну, а й джерельну цінність. Годилося б якось зібрати, вивчити, видрукувати “українську” частину його величезного архіву!

Не втрачає він інтересу й до нових явищ в українській літературі, до всього, що діється в Україні й довкола України. Його стаття “Слов'янський контекст шістдесятників”, опублікована в часописі “Сучасність” (число I, 2000 рік) пов'язала актуальну для нас і досі тему національно-визвольного руху та дисидентства з іншими демократичними рухами в Центрально-Східній Європі. Він часто виступає в українській і словацькій та чеській періодиці з рецензіями на нові видання, з публіцистичними статтями, зокрема полемізує із шовіністичними поглядами на Україну, які характерні для певної частини російської преси (хоч висока російська література завжди входила в коло його інтересів, про що може свідчити, скажімо, його стаття “Гвездослав і Пушкін”).

Дивовижною є уважність, інтелектуальна рухливість і енергія цієї, скажемо, немолодої вже людини... Ось він пише про Оксану Забужко (“Historické štúdie”, Bratislava, 2010), ось рецензує смолоскипівське видання Миколи Вінграновського (“Slovanský přehled”, 2014, №2). А ось і нова книжка – та ще яка дивовижна! Це – Mikuláš Nevrlý, Encyklopédia ukrajinskej literatúry a kultúry (Sládkovičovo, 2014).

Понад сто її статей охоплюють усі найпомітніші імена та явища української літератури й культури XVIII – XX століть, але всі ці статті написані одним автором і надруковані в різні часи й різними мовами, – а в цілості складають унікальний авторську енциклопедію. Не знаю, чи можна ще знайти щось подібне і чи може десь хтось змагатися з Мікулашем Неврлі в такій наполегливій праці, спрямованій на дослідження й популяризацію, емансипацію недооціненої сусідами культури! Адже *Енциклопедія* містить словацькі, чеські, німецькі й англійські (у словацькому перекладі) праці автора.

В особі Миколи Неврлого (Мікулаша Неврлі) Україна має давнього й доброго друга, українська література – невтомного і продуктивного дослідника, а європейська славістична наука – компетентного співучасника.

Чи добре усвідомлює це наша культурна спільнота? Чи поціновані належно наукові праці Мікулаша Неврлі? Здається, і так, і ні. Його давно обрано зарубіжним членом Національної академії наук України. Але ось іще п'ять років тому, з нагоди 95-ліття вченого, була висловлена пропозиція вшанувати його премією ім. Івана Франка НАН України. І цього не сталося. А здавалося б, хто, як не він, багатолітній і продуктивний дослідник творчості І. Франка, автор понад 80 франкознавчих публікацій різними мовами та монографії (у співавторстві з Мирославом Данішем: Miroslav Daniš, Mikuláš Nevrlý. Ivan Franko. Život a dielo. – Prešov, 2009), на таке визнання заслуговує!

Тим часом маємо знаменне століття. Таких людей у світі вшановують широко, зокрема й на державному рівні. Подумаймо...

Отримано 7 жовтня 2016 р.

М. Куїв

